

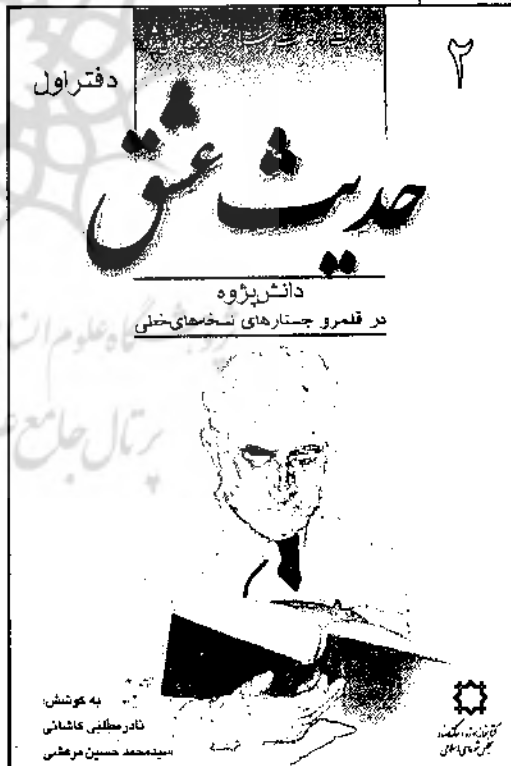

دانش پژوه نامه

کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، هرساله آئین بزرگداشت حامیان نسخ خطی را برگزار می‌کنند و به برگزیدگان حوزه نسخه‌شناسی و کتاب‌شناسی جوایزی اهداء می‌نمایند. هرسال در کنار این مراسم بزرگداشت، از یکی از اساتید و محققان نسخ خطی تجلیل به عمل می‌آید و مجموعه آثار، کتب و مقالات و فعالیت‌های علمی آنان را در کتابی با عنوان «حدیث عشق» که گویای گوشه‌ای از عشق آنان به تحقیقات علمی و فرهنگی است، منتشر می‌سازد. برگزاری نخستین بزرگداشت و انتشار اولین کتاب از مجموعه «حدیث عشق» به اسناد، فهرست‌نگار ارجمند نسخ خطی در کتابخانه مجلس شورای اسلامی، «عبدالحسین حائری» اختصاص یافت. دفتر دیگری از این مجموعه که «حدیث عشق (۲)» نام دارد به نام استاد فقیه و نامور نسخه‌شناسی محمدتقی دانش‌پژوه منتشر شده است. دفتر اول این کتاب درباره «گزیده مقالات و بررسیها در زمینه نسخه‌پردازی و فنون و راقی» است و دفتر دوم آن که بزودی منتشر خواهد شد حاوی نامه‌های منتشر شده عکسها، نشانها و لوحهای استاد است.

حدیث عشق، که به همت آقایان نادر مطلبی کاشانی و سیدمحمدحسین مرعشی، گردآوری شده است شامل نوشته‌های پراکنده و نظرات استاد دانش‌پژوه در زمینه نسخ خطی و به طور خاص در حوزه نسخه‌پردازی و نسخه‌شناسی است که شامل مباحث بسیار مهم و ناگفته‌ای است که تنها با موشکافی و تیزبینی دقیق استاد، طرح و تدوین گشته است. وی که تجربه سالهای متمادی شناسایی، فهرست‌نویسی، تصحیح و چاپ نسخ خطی را داشته است در دریای بیکران علوم مختلف چون منطق و فلسفه و کلام و فقه و ادبیات، غوطه‌ور شده و در لابلای اوراق کهنه و گردگرفته نسخ خطی، دقایق فراوانی در حوزه ایران‌شناسی و اسلام‌شناسی یافته است و یا در مقدمه فهارس خود نگاشته و یا در مقاله‌ای علی‌حده منتشر ساخته است که همگی در این دفتر با نام «سال‌شمار آثار استاد محمدتقی دانش‌پژوه» گردآوری شده است.

○ فریبا افکاری
کارشناس ارشد نسخ خطی و کتابداری
کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران

○ حدیث عشق (۲)، دانش پژوه در قلمرو جستارهای نسخه‌های خطی، به کوشش نادر مطلبی کاشانی و سیدمحمدحسین مرعشی، تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۱ (۳۹۱ ص)

تهیه کتابشناسی آثار استاد دانش پژوه باوجود کثرت حجم مقالات و کتب در نشریات و مجلات مختلف بسیار مستغنی و معتبر است و به ویژه برای آن دسته از محققان نسل جدید که محضر استاد را درک ننموده‌اند

جلد حاضر شامل گزیده مقالات و بررسی‌ها در زمینه نسخه‌پردازی و فنون وراقی است که براساس فهرست آغازین آن شامل ۴ بخش می‌باشد.

بخش اول، پس از مقدمه ریاست کتابخانه مجلس و استاد ایرج افشار بر کتاب، سال شمار زندگی استاد دانش پژوه از سال ۱۲۹۰ تا ۱۳۷۵ است که براساس ویژگی‌های زندگی فردی و علمی وی تنظیم شده است. پس از آن آثار استاد براساس موضوع تحقیقات وی آورده شده است که خود شامل ۴ قسمت است الف. معرفی مقاله‌ها: شامل ۲۲۴ مقاله فارسی و ۲ مقاله خارجی است. ب. تصحیحات: شامل تصحیح و چاپ ۵۰ رساله نسخ خطی فارسی و عربی در موضوعات مختلف است. ج. تألیف گردآوری، نظارت و اشراف: شامل ۴ کتاب است. د. فهرست نسخه‌های خطی (مستقل و به صورت کتاب)

شامل ۱۶ جلد فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران و مجلدات متعددی از فهرس کتابخانه‌های دیگری چون، دانشکده حقوق، ادبیات، الهیات دانشگاه تهران، سپهسالار، مجلس، سنا، ملک و... ۳ مجلد فهرست میکروفیلم‌های دانشگاه تهران و انتشار ۲۸ جلد نشریه و فرهنگ ایران زمین و ۱۲ دفتر نشریه نسخه‌های خطی است. این بخش که شامل معرفی تمامی آثار استاد می‌باشد براساس سال تألیف تنظیم شده و با تفکیک و دسته‌بندی موضوعی و ثبت کتابشناسی دقیق، گردآورندگان کتاب استفاده مراجعان را در دستیابی به منابع موردنظر در هر موضوع سهولت بخشیده‌اند.

مکمل این بخش، نقدها و معرفی‌های نوشته شده بر آثار استاد و نیز مقالاتی است که درباره استاد دانش پژوه اینجا و آنجا نگاشته شده است که بر اساس نام نویسنده مقاله و در غیر این صورت، بی‌نام نویسنده و نیز مقالاتی به زبانهای دیگر، تفکیک شده است که خواننده را علاوه بر آشنایی با مجموعه آثار استاد، با نقد و معرفی آثار ایشان نیز هرچه بیشتر آشنا می‌کند. این بخش از حدیث تهیه کتابشناسی آثار استاد دانش پژوه باوجود کثرت حجم مقالات و کتب در نشریات و مجلات مختلف بسیار مستغنی و معتبر است و به ویژه برای آن دسته از محققان نسل جدید که محضر استاد را درک ننموده‌اند و شاید با مشاهده نام او بر برخی فهرس، او را تنها یک فهرست‌نگار بنگارند؛ سند خوبی است تا دانش وسیع استاد را در حوزه فلسفه، منطق، موسیقی، فقه و کلام و دایرة‌المعارف‌ها و... نشان دهد. «سرگذشت من» که زندگینامه خودنوشت استاد می‌باشد از جمله مهمترین و بجاترین مقالات منتخبی است که در این دفتر گردآمده است. مقاله‌ای که از نشریه‌ای در سالیان دور استاد درباره خود در آن سخن گفته است و مهمترین منبع در شناخت زندگی ایشان است.

بخش دوم:

مهمترین و اصلی‌ترین بخش کتاب، «گزیده مقالات و بررسی‌ها، در زمینه نسخه‌پردازی و فنون وراقی» است که شامل ۹ مقاله تخصصی در حوزه نسخه‌شناسی است که عبارتند از: گنجور و برنامه او، دبیری و نویسندگی،

از جمله ویژگی‌ها و مزایای این دفتر که به یاد استاد دانش پژوه تدوین یافته است در مقایسه با سایر آثار و یادنامه‌های مشابه می‌توان گفت که گردآورانندگان محترم، از انجام مصاحبه‌ها و گفت‌وگوهای گاه کلیشه‌ای فردی و طولانی که اطلاعات چندان جدید و مهمی در آنها یافت نمی‌شود پرهیز نموده‌اند و بیشتر بر آثار و مقالات مهم استاد پرداخته‌اند

مُرقع‌سازی و جنگ‌نویسی، درباره تاریخ جلدسازی و منابع آن، رنگ‌سازی در کاغذ و رنگ‌زدایی از آن، سرگذشت‌نامه‌های خوش‌نویسان و هنرمندان، آستان رضوی در گلستان هنر قُمی، کتابداری فیلسوف آیین فهرست‌نگاری نسخه‌های خطی.

گردآورانندگان محترم، در این بخش تنها آن دسته از مقالات استاد را انتخاب نموده‌اند که در حوزه نسخه‌پردازی و وراقی است و به سایر مقالات دیگر ایشان در حوزه‌های مختلف و یا ذکر نمونه‌هایی از آنان چون منطق، فلسفه، کلام، فقه، موسیقی و... نپرداخته‌اند و گویا قصد آنان گردآوری مقالات تخصصی در یک زمینه موضوعی خاص بوده است. این انتخاب از یک جهت نیکو و بسیار بجاست و آن اینکه خواننده را در یک موضوع خاص پیش برده و دیدگاه‌های استاد را به او می‌نمایاند و از چند موضوعی و تشتت افکار جلوگیری می‌کند. اما از جهت دیگر پیشنهاد نگارنده این سطور آن است که ای کاش سایر مقالات استاد در زمینه‌های مختلف نیز در چنین هیأتی گردآوری و منتشر گردید تا همگان با سایر جوانب و دیدگاه‌های استاد آشنا شوند.

علاوه بر آن، حال که گردآورانندگان محترم، زحمت و رنج جمع‌آوری و تهیه آثار گسترده استاد را در حوزه نسخه‌پردازی بر خود هموار نموده‌اند، چه خوب می‌بود اگر نظریات و نوشته‌ها و مقدمه‌های استاد بر دیباچه فهراس متعدد نسخ خطی که نگاشته است نیز جداگانه گردآوری می‌شد، چرا که خود هر یک دوره درس کتابشناسی و نسخه‌شناسی عملی است. چرا که استاد بویژه در مقدمه‌هایی که بر فهراس مجلدات نخستین کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران نگاشته‌اند، به نکات با ارزش نسخه‌شناسی، تجلید، کاغذشناسی و غیره... و نیز به معرفی مهمترین

حال که گردآوردندگان محترم، زحمت و رنج جمع‌آوری و تهیه آثار گسترده استاد را در حوزه نسخه‌پردازی بر خود هموار نموده‌اند، چه خوب می‌بود اگر نظریات و نوشته‌ها و مقدمه‌های استاد بر دیباچه فهرس متعدد نسخ خطی که نگاشته است نیز جداگانه گردآوری می‌شد

منابع کتابشناسی و فهرس قدیم و جدید اروپایی و اسلامی پرداخته‌اند. ای کاش، آنگونه که استاد ارجمند و محترم، ایرج افشار در مقدمه همین کتاب نگاشته‌اند، «... از میان اطلاعات خاصی که درباره هر یک از نسخه‌های خطی در قسمت نسخه‌شناسی از فهرس‌های خود درج کرده است و... مباحث جزئی مرتبط... می‌توان نکته‌های بسیاری استخراج کرد و از آنها ذیلی پرداخت»^۱ بر مقاله‌ای که به عنوان «آیین فهرست‌نگاری نسخه‌های خطی» در این دفتر مندرج است. بر این اساس نگارنده، در ویژه‌نامه استاد دانش‌پژوه^۲ کوشید تا به برخی از این ویژگی که استاد در مقدمه برخی فهرس نگاشته است بپردازد.

همچنین پیشنهاد نگارنده آن است که جا دارد تا به ویژگی‌های اهمیت آموزش فهرست‌نگاری در نزد استاد دانش‌پژوه بیشتر پرداخته شود و با تکیه بر برنامه مدونی که استاد در تنها دوره کارشناسی ارشد نسخ خطی خود مؤسس آن بود به جزئیات چگونگی این آموزش پرداخته شود. و این نکته مهمی است که شاید اساتید بزرگوار نسخ خطی با تمامی فراخ‌دستی و چهره‌گشایی که داشته‌اند عملاً کمتر بدان پرداخته‌اند، تربیت شاگرد در این مکتب بوده است و حتی گاه اندیشیده‌اند که این امر امکان‌پذیر نیست اما استاد دانش‌پژوه آن را ممکن ساخت.

بخش سوم، این دفتر یاد یاران نام دارد که متن سخنرانی دو دوست و همکار مانوس استاد است که درباره ایشان ایراد شده است، آقایان منوچهر ستوده و ایرج افشار در این دو مقاله از جزئیات ویژه‌ای از زندگی و شخصیت علمی وی سخن گفته‌اند که در کمتر منابعی بدان اشاره رفته است.

بخش چهارم، یا پایانی نیز مقاله محقق و ایران‌شناس مشهور فرانسوی پروفیسور «دوفوشه‌کور» به زبان فرانسه به همراه ترجمه انگلیسی مقاله ایرج افشار درباره استاد دانش‌پژوه حسن ختام کتاب بشمار می‌رود.

از جمله ویژگی‌ها و مزایای این دفتر که به یاد استاد دانش‌پژوه تدوین یافته است در مقایسه با سایر آثار و یادنامه‌های مشابه می‌توان گفت که گردآوردندگان محترم، از انجام مصاحبه‌ها و گفت‌وگوهای گاه کلیشه‌ای فردی و طولانی که اطلاعات چندان جدید و مهمی در آنها یافت نمی‌شود پرهیز نموده‌اند و بیشتر بر آثار و مقالات مهم استاد پرداخته‌اند. تا مجموعه‌ای جامع و خاص گرد آورند امید که بتوان سایر مقالات ایشان را با نظم و نسقی چنین موضوعی گرد آورد و منتشر ساخت. برای گردآوردندگان این دفتر که «دانش‌پژوه‌نامه» با ارزشی فراهم ساخته‌اند آرزوی توفیق داریم و چشم براه انتشار جلد دوم آثار گرانقدر استاد دانش‌پژوه هستیم.

پاورقی‌ها:

۱. ایرج افشار، «یادداشت ایرج افشار»، حدیث عشق، ص ۹.
۲. فریبا افکاری، فهرست نسخه‌های خطی دانشگاه تهران و نشریه نسخه‌های خطی از آثار ماندگار استاد دانش‌پژوه است «کتاب ماه (کلیات) سال ۵ اردیبهشت ۱۳۸۱، ص ۲۵-۳۳.